

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

Amerika nem fehér

Beszélgetések a multikulturalizmusról

Az ELTE Amerikanisztikai Intézete rendszeresen fogad vendégtanárokat. A Santa Monica-i Marguerite Waller szociológiába ágyazott filmesztétikát, a Santa Barbara-i Sylvia Curtis történelemben ágyazott dzsessztörténetet adott elő és segédkezett az intézet könyvtárának kialakításában. Ott-hon mindketten a University of California tanárai.

Magyar Narancs: Amerika hagyományos olvasztótégely képével szemben ma többnyire mozaikdarabkákról hallani. Vajon nem inkább erről is, arról is lehet szó?

Marguerite Waller: Pontosan. Mozaik biztos nincs, az túl statikus, egymástól elkülönült ködarabkákat jelent, miközben nyilvánvalóan nagyarányú a keveredés, sokszor lehetetlen azonosítani, etnikailag ki micsoda. Még afrikai amerikaiak esetében sem, aminek eredendő előzménye, hogy a fehér rabszolgatartók előszeretettel erőszakolták meg fekete nőket. A fekete-fehér megkülönböztetés inkább metaforikus, a faji kategóriák retorikaiak. Mindig volt keveredés. Most nagyobb arányú, mint azelőtt, ami nagyon izgalmas és pozitív fejlemény. Az olvasztótégely és a mozaik sokféleséget és dinamikus változást egyaránt kifejez, a kis kövek változtatják színüket. Az Egyesült Államok nem fehér vagy európai ország. Los Angeles a maga egyre növekvő mesztic és őslakos amerikai lakosságával mintha visszaadná a vidéket eredeti népességének. Mexikóban, ahová Kalifornia azelőtt tartozott, óriási mesztic népesség él: az angoltól eltérő spanyol gyarmatosítói filozófia azt hirdette, a spanyol férfiak Mexikóban házasodjanak össze indián nőkkel.

MN: Es öljék meg az indián férfiakat.

MW: Hát igen. Nem is mondtam, hogy jobb, csak azt, hogy más volt a gyarmatosítói filozófiájuk.

MN: Fehérek körében erős a törekvés a vér tisztán tartására, a keveredés megállítására?

MW: Kaliforniában sokkal enyhébb, mint máshol. Egy afrikai amerikai tanítványom, amikor meglátogatott, azt mondta, jóval otthonosabban érzi magát, mint Chicagóban, ahol doktorált. Rengeteg vegyes fajú párt látni. Az egyetlen, ahol tanítok, a hallgatók fele valamilyen kisebb-

séghez tartozik, koreai, vietnami, kambodzsai, chicano, afrikai amerikai stb. Vannak fajvédő, neonáci skinhead csoportok, aggasztanak is, de nincs mindennapi nvomás. Fontos, hogy beszéljünk velük: bármit mondanak, mindig válaszoljunk rá.

MN: Hogyan tudják a kisebbségek egyszerre megőrizni nemzeti vonásaikat és integrálódni az amerikai társadalomba?

MW: Ha sajátos ellenzékelt alkotva, szervezeten megváltoztatják a társadalmat. Már ma több tér jut számukra, mint valaha.

MN: A nacionalista válasz erre, hogy a kisebbségek felfalják, asszimilálják a többséget.

MW: Kétirányú folyamat ez. A kultúrák mindig keveredtek. Minél több hatás ér, annál gazdagabb vagy. Miért kéne félni attól, hogy mással megosszuk, kicseréljük a kultúránkat?

MN: Talán mert valami el is veszhet közben, identitás, kvalitások, szin, hagyomány, múlt – ilyesmit mondanak.

MW: E kvalitások is keveredésből és kommunikációból jöttek. Épp e folyamat leállításával lennél hűtlen saját múltadhoz. Valójában a hatalom kérdéséről van szó, az irányítás elvesztésének lehetőségétől való félelemről. Ami aligha létezne, ha nem volnának ilyen szélsőséges egyenlőtlenségek, ha nem okoznának egyesek hatalmas károkat másoknak, s egyúttal maguknak is: egy rettegető személység identitása attól függ, fenn tudja-e tartani az egyenlőtlenségeket. Ezzel a politikai struktúra felülvizsgálandóságához értünk. Amerikanisztikát oktatva feladatom azt is megmutatni, hogy az amerikai kapitalista rendszer nem a megoldás: csak egy gazdasági válasz, mely valójában egyenlőtlenséget és elnyomást gerjeszt, nőgyűlöletet, szexizmust, fajgyűlöletet tart életben, illetve ezek tartják életben.

MN: Milyen hatása lehet a multikulturalizmust megjelenítő fil-

M A R G U E R I T E W A L L E R

meknek, az új fekete hullámnak? Vagy ezek – a popzene analógiájára – inkább a feketék fizetőerejére kacsintgatnak?

MW: Sok fehér fiatal is vásárol afrikai amerikai popzenét, jazzt, bluest. A zeneipar egyrészt igen-csak kizsákmányolta az afrikai amerikai művészeket, másrészt utat nyitott az afrikai amerikai

művészetnek. Az amerikai kultúra – a zenétől a gasztronómiáig – sokkal feketébb, mint a legtöbb fehér képzelet. A feketék jól tudják ezt. E filmek révén az emberek megismerik a fekete perspektívákat, a fekete kultúrát, s ráadásul mozivásznon megjelenő feketékkel könnyebb ismerkedni, mint hús-vér emberekkel. A

felete közösségnek nagyon fontos, hogy képviseltette látja magát a médiákban. A feketék hosszú ideig láthatatlanok voltak vagy csupán karikatúrájuk jelenthetett meg az amerikai filmekben és televízióban: ez is egyfajta elnyomás. Nagyon fontos, hogy feketék fekete rendezők képeit láthassák feketékről.

Fotó: Pohárnok Gergely

MN: Hogyan jelentek meg a fekete arcok a tévében?

MW: Nemcsak feketék: barnák, latinok, ázsiaiak, mindenféle náció. Jogi úton következett be az áttörés. Törvények születtek, változtatásokat pereltek be, amelyek nem alkalmazták kisebbségeket. Egyetlen elvesztett per, és felismerték, jobb, ha felveszik őket. És ráébredtek, értik is a dolgukat. Ha pedig üzletileg hasznosak, a kérdés eldőlt.

MN: Ez a liberális fehér gondolkodás eredménye?

MW: Nem, az alulról jövő nyomásé. A liberális fehér gondolkodás követi, nem vezeti az eredményeket. Igazi politikai erő a szervezetségből fakad. A kisebbségi csoportoknak meg kell szerveződniük.

MN: Megérett az idő, hogy feketék nemcsak feketékről, hanem a társadalom egészéről készítsenek filmeket? És fordítva: fehérek filmjeiben valóságos fekete figurák legyenek?

MW: Van erre egy jó példám: az Ugandában született, USA-ban tanult indiai rendezőnő. Mira Nair *Mississippi Masala* című, kitűnő filmjében feketék, fehérek, indiaiak szerepelnek.

MN: A fekete John Singleton rendezte *Boys In The Hood* (Fiúk a környékről) se rossz, de jobb is lehetett volna. Mi a véleménye ennek és Spike Lee műveinek alapján politikai korrektség és művészi kvalitás viszonyáról?

MW: Egyetérték a *Boys In The Hood*-ról mondottakkal. Igazi problémája a nőekkel van. A rendező sok machisimót dobott be, hogy fekete hőstök hozzon létre, akik lenyűgözik South Central Los Angeles népét. A fekete machismo nagyrészt a fehérek általi elnyomásra adott válasz. Ennek reprodukálása a művészi teljesítmény ellen hat, különösen ha más fekete férfiak agyonlövésére a férfiaság bizonyítására.

MN: Amiben azért az is benne van, hogy ne csinálnak.

MW: Az apafigurának hatalmas pisztolya van, nagyon férfias és macsó. Érdekes, ahogy a film sugallja, légy macsó és érzékeny egyszerre. Kissé kidolgozatlan, de nagyon érdekes film, a rendező pedig mindössze 23 éves volt, amikor készítette. Spike Lee első filmje, a *She's Gotta Have It* (Az kell a lánynak) nagyon tetszett, a *Do The Right Thing* (Szemet szemért) valamivel kevésbé. Nekem nincs annyi bajom Spike Lee-vel, mint másoknak. Művészetét saját érzéseiből és tapasztalataiból táplálkozik. Gyűlöli a fehéreket. Sokkal érdekesebb számomra azt megérteni, hogy mennyire és miért, mintha azt hazudná, hogy nem gyűlöli őket.

MN: Ki is mondja ezt, például interjúkban?

MW: Nagyon erőteljesen hangvétel, hogy nem bízik a fehérekben. Sok problémája volt a *Malcolm X* befejezésével, rasszizmusnak érezte, hogy nem kapta meg a szükséges pénzt, amit vé-

gül afrikai amerikai barátai segítségével tudott előteremteni.

MN: Gyűlölöm a fehéreket: ez fordított rasszizmus.

MW: Nem, nem. Minden hatalom a fehérek kezében van. Spike Lee mélyrehatóan bizalmatlan a fehér hatalmi struktúrával szemben. És okkal.

MN: Egy fekete hatalmi struktúra jobb lenne?

MW: Bármilyen a hatalmi struktúra, az afrikai amerikaiaknak részt kell venniük benne. Újra a polgári, emberi jogokhoz értünk: miért lennének másodrendű állampolgárok? Egyszerűen nem értem, hogyan vitatkozhat bárki ez ellen elméletileg. Ez legalább annyira az ő országuk, mint az enyém. Sőt, ők építették, munkájuknak köszönhetően gazdagságát. Különböző feketek vezetők különböző válaszokat adnak az afrikai amerikai helyzetéből adódó kérdésekre. Spike Lee komplex személyiség, művész. Nem könnyű az érzéseit magával cipelnie, maga is harcol velük. Nem hiszem, hogy gyűlölni akar. A *Malcolm X* eleje, mielőtt a főhősből Malcolm X lesz, káprázatos. A vége felé, miután X Afrikában jár, szakít az Iszlám Nemzetével és kész együttműködni a fehér hatalmi struktúrával. unalmassá válik a film: szerintem Spike Lee még nem érkezett el erre a pontra. Valószínűleg megpróbálta, különben nem csinálta volna meg a filmet, de még nem tart itt. Nagyon fontos, hogy az amerikai fehérek megértsék e briliáns és érzékeny művész érzéseinek mélységeit.

*

Magyar Narancs: A mai dzsessznek is annyi a köze a társadalmi körülményekhez, mint születésekor a bluesnak?

Sylvia Curtis: Nem hiszem, hogy olyan szoros a kapcsolat, mint a polgárháború után, a rabszolgák felszabadításakor, amikor már nem voltak az ültetvényhez kötve, saját útjukat kellett járniuk a világban, sokukból vándormuzsikus lett, s e társadalmi és gazdasági szükségszerűségből, illetve saját élményeik elmondásának igényéből megszületett az, amit ma bluesnak nevezünk. A dzsesszművész életére mégis erősen hatnak a gazdasági, társadalmi, politikai körülmények. Nagyon nehéz ott, ahol – mint itt vagy az USA-ban – egyetlen mértékegységben mérik a zenét: pénzben.

MN: A populáris zenét is tanulmányozza?

SC: Iserem, de komolyan nem tanulmányoztam.

MN: Azért kérdelem, mert a feketéknek nagyon erős a pozíciójuk a popzenében. Hogyan hat ez a fekete közösségre?

SC: Történetileg kell ezt is látni. A rabszolgatartó múltban és a polgárháború után is fizikai munkájuk alapján ítélték meg a színes bőrűeket, vagy annak alapján, mennyire tudták szórakoztatóvá tenni a gazda szabadidejét. Ma is e kettő a színes bő-

rűk fő értékmérője. Büszkék sikeres művészeikre, nyomukba akarnak lépni, viszont szeretnék, ha sportbéli és zenei képességeiken kívül másfajta képességeik alapján is ítélnének róluk. Mindenkinek fontos az elismerés a hagyományos területeken, de azt is szeretnénk, hogy aki úrkutató akar lenni, a fehérekkel azonos eséllyel indulhasson, a képességeinek megfelelően. Nehezebb egy afrikai amerikaiak bejutni az orvosegyetemre, aztán jó praxist találni, mint a zenében érvényesülni.

MN: Sok fekete balett-táncost látni – mennyire vonzza Amerikában a feketéket a klasszikus zene?

SC: Azelőtt rosszabb volt a helyzet. Klasszikus zenét többnyire nem hallgatnak otthon, társaságban a feketék, bár a középosztálybeliek egyre inkább. Vannak tradíciókból fakadó akadályok, de előítéletből fakadóak is. Ismerek egy fekete balettost, egyszer azzal utasították el, hogy a haja más, mint a kar többi táncosáé. Ha sok fekete táncost lát, annak egyik oka, hogy létrehozták saját társulataikat, mint a Dance Theater Of Harlem, az Alvin Allee Dance Group stb.

MN: Ami jó dolog.

SC: Jó, hogy nem adták fel, megvalósították céljaikat és álmikat. De nem sok jót árul el az amerikai demokráciáról mint egyenlő lehetőségeket kínáló társadalomról: nem mindegy, hogy akard-e vagy rákényszerülsz megcsinálni a magadét. Az én táncos barátom se nem tehetéstelen, se nem gyakorlatlan, de a balettigazgató előítélete miatt semmi esélye nem volt. Ez egyértelmű diszkrimináció. És tudjuk, fordítva már működött a dolog Amerikában, fehérek játszottak feketét, ázsiaiakat, indiánt. Szeretnék látni egy indiánt vagy feketét, akit fehér szerepre vesznek fel.

MN: Azért jobb a helyzet, mint amikor Billie Holiday-nek a szaloda hátsó ajtaján kellett bemennie, ahol énekelt.

SC: Ma senki nem fogadna el ilyen bánásmódot.

MN: És ez 50 éve volt, ami történelmileg nem idő.

SC: Most a mindenható dollár diktál. Az a művész kell, akit jól el lehet adni. Ha bármit tud, amiről úgy vélik, van kereskedelmi értéke, elfogadják. E piaci szemlélet miatt azonban sok csodálatos művész nem jut el a közönséghez.

MN: Ugyanez áll a fehérekre is.

SC: Csak az a különbség, hogy a fehérek más, informális utakon bejuthatnak, amelyek színészek számára talán nincsenek nyitva. A piactudomány hátulütője, hogy nagy tömegnek kell megvennie a produkciót. Ha nem így történik, nem támogatják. Kevés tere van a lemeziparban a nem kommersz zenének.

MN: Belefér érdeklődésébe az utóbbi évtized legerőteljesebb, zenébe ágyazott társadalmi kommentárja, a rap is?

S Y L V I A C U R T I S

SC: Annyiban nem esik ez kívül a dzsesszen, hogy hagyomány van a zenei értelemben vett beszédnek, az üzenetek zenés úton történő átadásának. Az afrikai történetmondó szerepe egy közösség életében, hogy ismerje és képes legyen elmondani a közösség történetét. A prédikátor sem csak prédikál, éneklis is az ígét. Ebben az értelemben a rap történelmi képződmény, a dzsesszen, blueson, gospellen keresztül egészen az afrikai gyökeirekig nyúlik vissza. A zenével érkező üzenet éppoly érvényes, mint az írott. A rap – és ez durva általánosítás – közösségi bázisú, hangot ad a közösség, különösen a fiatal fekete férfiak problémáinak, akik többnyire kiszorultak az előrelépés normális lehetőségeiből. Azoknak a hangja, akik nem látnak reményt, hogy képezhetik magukat, és álláshoz juthatnak. Azoknak a fiatal fekete hímneműeknek a hangja, akiknek zűrűk van, és tudják, lesz is a rendőrséggel. Akkor is igazoltatják őket, ha csak sétálnak az utcán. De a rap már nemcsak a fekete közösség számára hordoz üzenetet: világszerte sokan adaptálták saját mondanivalójukhoz, noha rengeteg a kommersz is. Zavaró viszont a tendencia, hogy nagyon macsó-orientált, csak szexuális tárgynak tekintik a nőket, nyelvzete is azt sugallja: helvénnyel a nőekkel erőszakoskodni. Zavar, hogy nők is vevők erre – de nem mindenki, ahogy egyes női rap-sztároknak, mint például Queen Latifah, saját üzenetük van.

MN: És az erőszakot dicsőítő, macsó, gengszter-rap?

SC: Jogos lehet a panasz, de az amerikai társadalmat nézve nem lehet csak a rap szeméretre vetni az erőszakot, mert az egész ország erőszak-orientált: oly sok film, rockszám népszerűsíti az erőszakot, hogy hajlamosak vagyunk erőszakos megoldásokat keresni ahelyett, hogy leülnénk megbeszélni a problémákat. A rap azért kap akkora figyelmet, mert a „gettó-stílus” fehér fiatalok is magukévá tették, a veszélyesnek látszó, fekete fiatalok propagandája elérte a fehérek édes gyermekeit, úristen, mi folyik itt. És a lemezipar az egész világon szétterjeszti ezt az üzenetet. Máris bekerültek rap-kifejezések a költészetbe, sőt a tudományos beszédmódban is. Létezik európai rap is. Van, aki nem örül, hogy az „autentikus” hangok helyére mások is betolakodtak. Meggyőződésem: ha bárhol, bármilyen műfajban valami eredeti születik, az megszólítja az embereket. Nem hiszem, hogy a blues csak feketék játszhatják és érthetik. Ha autentikus, vagyis szívből jön, és az előadó ezt közvetíteni tudja, akkor mindenki kap belőle valamit, amit fel tud használni saját életében. Az eredeti, igazi zenének valóságos nemzetközi vonzereje van. Ha egy másik kultúrába való művész átveszi és saját kultúrájára lefordítva kielégítő művészi szükségletét, az oké – ennél jobb nem is történhet. Ez elvezethet a zenén kívüli kommunikációhoz is.

Szőnyi Tamás